

Renata Spyrka-Chlipała
Akademia Ignatianum w Krakowie

Adam A. Zych (red.), *Starość darem, zadaniem i wyzwaniem*, Dąbrowa Górnicza 2014,
Wydawnictwo Stowarzyszenie Przyjaciół Domu Pomocy Społecznej „Pod Dębem” w Dąbrowie Górniczej,
ISBN 978-83-9397155-0-3, ss. 517

Monografia składa się z trzech zasadniczych części, w których artykuły dobrane są tematycznie oraz z dodatkowej części – Varia, gdzie znajdują się teksty odnoszące się do problemów starości i seniorów. Prezentowana praca jest pokłosiem konferencji, która cyklicznie odbywa się w Domu Pomocy Społecznej „Pod Dębem” w Dąbrowie Górniczej. Zebrane artykuły stanowią doskonały materiał dla wielu osób, które zawodowo zajmują się seniorami oraz problemami, które dotyczą seniorów i ich rodzin. Tematyka poruszana w monografii dotyczy zarówno sfery praktycznej działalności w obszarze pracy z seniorami, jak również teoretycznego opisu różnorodnych zagadnień, problemów i zadań wynikających z pracy z seniorami.

Pierwsza część publikacji dotyczy jakości, sposobu przeżywania i aktywności seniorów. J. Kociuba opisuje problem dotyczący jakości i sensu starości. Autorka wskazuje na zmieniającą się sytuację demograficzną – zarówno w Polsce, jak i w Europie. Fakt starzenia się społeczeństw i wydłużania się średniego wieku życia pociąga za sobą konieczność przygotowania społeczeństwa do funkcjonowania w nim osób starszych (tworzenie różnorodnych instytucjonalnych form opieki nad osobami starszymi). Autorka zwraca również uwagę na zmiany semantyczne w obszarze gerontologicznym, które są najbardziej widoczne w terminologii i określaniu wieku senioralnego (np. „późna dojrzałość”;

„trzeci poziom dojrzałości”). Autorka zwraca również uwagę na psychologiczne i teologiczne aspekty rozwoju w wieku senioralnym, podkreślając i uwidaczniając te drugie. Podkreśla znaczenie całościowego doświadczenia w procesie rozwoju seniorów oraz szczególne dla tego okresu aspekty, którymi są sytuacje graniczne, doświadczenie choroby i cierpienia, a także postawy wobec śmierci.

W swoim artykule E. Kozdroń opisuje, jak ważna jest jakość i aktywność życia również w wieku senioralnym. Autorka podkreśla konieczność aktywności ruchowej, która w dużej mierze jest warunkowana współczesnym stylem życia oraz chorobami cywilizacyjnymi. Wśród osób starszych rekreacja ruchowa jest tą formą aktywności, która pozwala lepiej przeżywać starość oraz ma istotne znaczenie prozdrowotne. Rekreacja ruchowa należy do profilaktyki gerontologicznej, której celem jest ułatwienie osobom starszym zdrowego i pozytywnego przeżywania starości. Autorka, dokonując przeglądu stanowisk oraz literatury gerontologicznej, wskazuje pomyślne starzenie się jako to, które jest pożądane z punktu widzenia samych seniorów jak i społeczeństwa, w którym żyją.

Istotny obszar funkcjonowania seniorów we współczesnym medialnym społeczeństwie poruszyła w swoim artykule M. Wrońska. Osoby starsze są bowiem mimowolnie osadzone w społeczeństwie wiedzy i technologii, w którym muszą, a bardzo często, chcą się odnaleźć i funkcjonować. Autorka zwraca uwagę na możliwość i motywacje podejmowanej edukacji komputerowej i medialnej przez osoby starsze. Seniorzy chcą się poruszać w cyberprzestrzeni, chcą „dorównać” swoim wnukom i nie pozostawać wykluczonymi w tym obszarze. Autorka podaje przykład dobrych praktyk Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Rzeszowie, w którym cyklicznie odbywają się zajęcia z edukacji komputerowej dla seniorów, poszerzając ich umiejętności o coraz nowsze i bardziej zaawansowane narzędzia i programy komputerowe. Za interesujące należy uznać zamieszczone badania na grupie słuchaczy wspomnianego wyżej UTW, które pokazują oczekiwania, motywy i osiągnięcia seniorów uczestniczących w prowadzonej edukacji medialnej.

Kolejny artykuł, autorstwa A. A. Zycha, to swoisty przegląd dokumentów zarówno ogólnoswiatowych, europejskich jak również polskich, w zakresie praw i zabezpieczenia osób starszych. Autor ukazuje różnorodne zapisy prawne, które gwarantują – przynajmniej w obszarze deklaratywnym – poszanowanie i realizowanie praw seniorów. Wskazuje również na praktyczne i społeczne możliwości realizowania tych praw, które w obszarze praktycznym i wymiarze instytucjonalnym (opieka zdrowotna, dostęp do instytucji opiekuńczo-leczniczych), wydają się w Polsce niewystarczające i zaniedbywane.

W drugiej części monografii problematyka starości skoncentrowana jest na problematyce śmierci, umierania i opieki nad osobą przewlekle chorą, a także na aspekcie życia seksualnego osób starszych.

A. Długołęcka w swoim artykule porusza istotny, a często pomijany, aspekt życia seksualnego seniorów. Autorka zwraca uwagę na fakt, iż wraz z postępu-

jącym wiekiem nie zanika u seniorów sfera seksualna i potrzeby z nią związane. W wyniku różnorodnych doświadczeń życiowych oraz stanu zdrowia i możliwości fizycznych, zmieniają się potrzeby i formy wyrażania bliskości. Autorka wskazuje liczne badania dotyczące życia seksualnego seniorów, podkreślając, że jest to sfera życia, która nie powinna być zaniedbywana, a sami seniorzy wykazują chęć i zainteresowanie edukacją dotyczącą kwestii seksualnych.

Podobną tematykę podejmuje w swoim artykule R. Kijak. Autor wskazuje, iż obszar ten w literaturze i badaniach jest pomijany, a bardzo wiele osób po 60. roku życia jest aktywnych seksualnie. Wiele spośród tych osób ucieka się do różnorodnych możliwości medyczo-farmakologicznych, by poprawić swoją atrakcyjność fizyczno-seksualną. Autor zwraca uwagę na to, iż starsi ludzie często nie chcą lub nie lubią mówić o seksie, gdyż nie są tego nauczeni (wychowali się w czasach, gdzie się o seksie nie mówiło). W artykule pada również próba odpowiedzi na pytanie, czym jest seksualność oraz jakie są teorie przystosowania do starości w kontekście seksualności. Interesującym i niespotykanym w literaturze są badania własne Autora (zamieszczone wypowiedzi respondentów) dotyczące seksualności osób starszych z niepełnosprawnością intelektualną.

P. Szukalski podjął tematykę dotyczącą małżeństw osób w starszym wieku. Za cezurę wieku Autor przyjął wiek 50 lat, dokonując szczegółowej analizy zwieralności małżeństw przez osoby 50+ w powojennej Polsce. Artykuł bogaty jest w źródłowe dane demograficzne z licznymi wykresami obrazującymi opisywane zjawisko. Życie małżeńskie, również osób 50+, jest ściśle skorelowane z różnorodnymi zmianami społecznymi. Autor wskazuje, że z uwagi na liczne rozwody, aż $\frac{3}{4}$ małżeństw zawieranych przez osoby 50+ to małżeństwa powtórne. W tej grupie społecznej nie jest już również niczym nowym i „niewłaściwym” pozostawanie w związku kohabitacyjnym.

Kolejny artykuł – K. Batorskiego – jest swoistym spojrzeniem na starość i śmierć – spojrzeniem ratownika medycznego. Mimo iż jest to najkrótszy artykuł całego tomu, to jego wydźwięk i przekaz są bardzo poruszające. Autor zwraca uwagę na konieczność edukacji do śmierci. Ratownicy medyczni obcują ze śmiercią z racji wykonywania zawodu, lecz nie zawsze są dobrze do tego przygotowani, zwłaszcza psychicznie. Autor podkreśla konieczność osvajania się z nieuchronnością śmierci, którą muszą podjąć wszyscy, gdyż każdy ma swój ziemski kres i każdemu należy się szacunek i godność, również po śmierci.

M. Bernacki swoje spojrzenie na śmierć osadził w literaturze pięknej. Autor, odwołując się do utworu J. Iwaszkiewicza, snuje rozważania nad nieuchronnością śmierci, nad słabnącym ludzkim życiem, nad koniecznością opuszczenia i pozostawienia ludzkiego życia. Analizując utwór literacki, ukazuje znajdujące się w nim symbole, które można odnieść zarówno do życia jak i do śmierci. Odwołując się do klasyków: Iwaszkiewicz, Miłosz, Jan Paweł II, św. Paweł, pokazuje istnienie tematu śmierci w różnorodnych sferach życia społecznego i publicznego.

Tematykę śmierci podejmują również Autorzy kolejnego artykułu. A. Fabiś i A. Fabiś. Zwracają uwagę na konieczność właściwego przygotowania do pełnienia roli opiekuna osób umierających i terminalnie chorych. Śmierć bowiem w dzisiejszych czasach jest tematem, o którym się nie rozmawia; śmierć została „przeniesiona” do różnorodnych instytucji, gdzie osobami umierającymi zajmuje się wykwalifikowany personel. Autorzy opisują różnorodne teorie i modele pomagania umierającym i wskazują na konieczność właściwego przygotowania się do towarzyszenia osobom terminalnie chorym. Podkreślają również konieczność edukacji do śmierci oraz wychowania do śmierci.

Problem przygotowania do śmierci podnosi również I. Ziemiański. Autor, odwołując się do różnorodnych filozofów i ich koncepcji życia i śmierci, ukazuje, że śmierć jest obecna w kulturze i życiu społecznym od zawsze. Filozofia „stara się” pomóc w przygotowaniu, rozumieniu czy pogodzeniu się ze śmiercią. Istotnym poruszonym obszarem jest lęk przed śmiercią oraz codzienna trwoga przed trudnymi i zagrażającymi sytuacjami. Koniecznym zatem, według Autora jest udzielanie różnorodnych form wsparcia osobom chorym, umierającym, czy tym, które pozostają w żałobie. Podjęta jest również tematyka eutanazji, która pociąga za sobą wiele pytań, zarówno filozoficznych, medycznych jak i prawnych.

Ostatnim, niejako podsumowującym, artykułem w tej części, jest artykuł A. A. Zycha o zasadach pomocy i wsparcia dla osób chorych, cierpiących i umierających. Autor, odwołując się do doświadczeń różnych osób (również własnych) pokazuje „dekalog” zachowań w kontaktach z osobą chorą i umierającą. Wskazuje również zapisy prawne (WHO, Ministerstwo Zdrowia), które mają na celu zapewnienie każdemu człowiekowi właściwej opieki zdrowotnej, a także możliwości godnej i spokojnej śmierci. Jednak nie jesteśmy w stanie prawnie zapewnić człowiekowi potrzebującemu ciepła, obecności, poszanowania jego godności, wysłuchania czy dodawania otuchy i nadziei, to może dać tylko drugi – kochający człowiek.

Ostatnia część poświęcona jest starości, ukazanej przez autorów jako dar, zadanie, wyzwanie i czas, który daje spełnienie i radość. Tę część rozpoczyna wywiad z ks. A. Bonieckim. Ksiądz Boniecki opowiada o swoim życiu, przemyśleniach, doświadczeniach oraz dzieciństwie w kontekście starzenia się i śmierci. Pokazuje, jak wszystko w życiu się zmienia, człowiek, jego marzenia, priorytety oraz świat, w którym żyje. Ukazuje, jak nasza fizyczność determinuje nasze życie codzienne, potrzeby, pracę czy spotkania z innymi. Pokazuje również postawę wobec starości dwóch wielkich świętych: Tomasza z Akwinu i Jana Pawła II.

W kolejnym artykule H. Duda stawia wiele filozoficznych i egzystencjalnych pytań dotyczących życia i śmierci. Życie określane jako dar stawia od razu pytanie o darczynię oraz próbę wartościowania, które życie jest większym darem, to długie, czy to krótkie. Autor wskazuje również na eufemizację języka

dotyczącego starości, niepełnosprawności czy śmierci. Wskazuje, że nie tylko unikamy pewnych tematów (śmierć, starość), ale również na płaszczyźnie semantycznej „rozmywamy” i „oswajamy” pewne określenia czy nazwy.

Aksjologiczny aspekt starości podejmuje w swoich rozważaniach B. Dziemidok. Pokazuje te aspekty starości, które mogą uczynić z niej okres piękny, dobry i atrakcyjny. Aby jednak tak się stało, każda osoba, której ten stan dotyczy, musi się do niego przygotować i niejako o niego „zadbać”. Autor zwraca uwagę na istniejący ageizm (dyskryminację) osób starszych w społeczeństwie, w którym mówi się swoistej modzie na starość. Podkreśla również, jak sam pisze – mając do tego prawo z racji wieku – że do starości trzeba się przygotować, zarówno mentalnie, zdrowotnie jak i ekonomicznie (biorąc pod uwagę świadczenia emerytalno-rentowe w Polsce).

Poczucie tożsamości seniorów jest przedmiotem zainteresowania w kolejnym artykule, zaprezentowanym przez J. Kociubę. Autorka, głównie w oparciu o koncepcję Eriksona, definiuje tożsamość osób starszych. Pisze o funkcjach i cechach tej tożsamości oraz określa i ukazuje różnorodność „ja” w tym okresie rozwojowym. Podając za Eriksonem, iż podstawową kategorią określającą tożsamość jest tzw. „kompetencja etyczna”, Autorka przytacza wyniki badań dotyczących poczucia tożsamości osób starszych. Badania wskazują, jak różnorodne są sposoby i kategorie myślenia seniorów o własnej tożsamości i jak różne czynniki wpływają to poczucie.

Aktywną, radosną i bardzo twórczą starość przedstawia Autorka kolejnego artykułu – A. Leszczyńska – Rajchert. Podczas prowadzonych badań własnych, Autorka miała styczność z seniorami, którzy byli bardzo aktywni w różnych obszarach działalności i traktowali ten etap życia jako dar i czas na zdobywanie nowych doświadczeń. W artykule znajdujemy również przykłady szanowanych europejskich i polskich malarzy, których twórczość w wieku senioralnym jest uważana za wybitną. Zamieszczone w artykule wypowiedzi badanych osób, obrazują sposób percepcji starości przez respondentów, która jawi się jako czas bardzo aktywny, wypełniony różnorodnymi działaniami dającymi radość i spełnienie seniorom.

W kolejnym artykule starość przedstawiona jest zupełnie odmiennie niż w poprzednim. Autor ukazuje, iż okres starości i związane z nim zmiany mogą być przyczyną marginalizacji czy nawet wykluczenia seniorów. Autor podaje liczne definicje pojęcia wykluczenia społecznego (ekskluzji) oraz marginalizacji. Ukazuje również różnorodne kryteria i przyczyny wykluczenia społecznego seniorów, zwracając uwagę na to, że bardzo często to wykluczenie ma charakter subiektywny. Jako czynniki, które w znaczący sposób powodują marginalizację seniorów, wskazane są: dyskryminacja osób starszych, stereotypizacja seniorów oraz szybkie tempo przemian społeczno-cywilizacyjnych. Kolejnymi obszarami życia społecznego, w których marginalizacja seniorów jest zauważalna to:

dostęp do świadczeń i opieki medycznej, dostęp i konkurencyjność na rynku pracy oraz uczestnictwo w życiu różnorodnych instytucji i organizacji.

W. Pluskiewicz w swoim artykule porusza problematykę zdrowia seniorów w kontekście profilaktyki i leczenia osteoporozy. Zwraca on uwagę, iż jest to choroba, która współcześnie uważana jest już za chorobę cywilizacyjną, a odsetek osób chorujących w Polsce i na świecie bardzo szybko rośnie (prognozy wskazują, iż w 2060 roku w Polsce będzie na nią chorować aż 1/3 populacji osób po 65 rż.). Autor opisuje sposoby diagnozowania choroby, jej charakterystykę i przebieg. Zwraca uwagę na konieczność profilaktyki, która wydaje się jedyną skuteczną metodą walki z tym schorzeniem dotykającym coraz większej ilości seniorów.

W podsumowującym artykule tej części Redaktor całego tomu łączy niejako różnorodne wątki całej części. Ukazuje starość jako okres, który, w zależności od osób go przezywających, może być radosny i twórczy, wypełniony nowymi zadaniami i wyzwaniem lub czas, który jawi się seniorom jako bezowocny, smutny i bezbarwny.

Ostatnią część recenzowanego tomu stanowią *varia* – artykuły związane z tematyką starości. Pojawia się w nich temat starości w izolacji postpenitencjarnej, kwestia edukacji w Uniwersytetach Trzeciego Wieku, a także starość w kontekście religijnym.

Recenzowana monografia stanowi bardzo istotny wkład w toczącą się dyskusję dotyczącą seniorów, ich życia, potrzeb, aktywności i funkcjonowania w społeczeństwie. Zaletą tego tomu jest jego interdyscyplinarność i zróżnicowane podejście do podejmowanego tematu. Z tego też powodu jest to lektura, która adresowana jest do szerokiego grona osób zajmujących się problematyką gerontologiczną. Obszerność i wielowątkowość tomu jest jego niewątpliwą zaletą, a bezpłatna dostępność publikacji w wersji elektronicznej pozwala na szeroką dostępność dla praktyków i teoretyków zajmujących się gerontologią.